
ПСИХОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАЊЕ

ДР УРОШ МЛАДЕНОВИЋ
БРАНИСЛАВ КОСАНОВИЋ
Филозофски факултет
Нови Сад

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
UDK:17.035.1-057.875 : 378.4(497.113)
VIBLID: 0353-7129,7(2001)1-2,p.175-192
Примљено: 09. 05. 2001.

АЛТРУИЗАМ КОД СТУДЕНАТА НОВОСАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА МЕРЕН СКАЛОМ НСА-2000

Резиме: Циљ овог истраживања је био да се испита и утврди латентна структура скале НСА-2000 намењене испитивању алтруизма код младих (Младеновић и Косановић, 2000). Истраживање је обухватило узорак од 525 студената (оба пола) Новосадског универзитета, са укупно 12 новосадских факултета. Доб испитаника кретала се између 19 и 29 година (са модалном вредношћу 20). Изведена је хијерархијска факторска анализа по моделу Верија, на основу које је по Scree – критеријуму издвојено пет фактора првог реда и један фактор другог реда. С обзиром да се ради о новој скали алтруизма која се први пут користи у оквиру неког истраживања, проверена је и њена поузданост, а добијени Кронбахов алфа коефицијент од 0.71 указује на потребу даљег побољшања њених психометријских одлика.

Кључне речи: алтруизам, студенти, скала, факторска анализа, поузданост.

УВОД И ПРОБЛЕМ

У ситуацијама кад узимамо у обзир добро других и деламо у њихову корист, а да при том не очекујемо ништа за узврат, сем осећања задовољства које се пробуди у нама, ми се понашамо алтруистички. Покушај прецизнијег одређења овог појма није нимало лак. А опет, сигурно је да алтруистичко понашање постоји откад постоји и сам човек, док многи аутори облике таквог понашања срећу и код животиња. Уобичајено је мишљење неких аутора да се под алтруизмом уопштено сматра настројење наклоности према другоме или хтење усмерено на унапређивање и потпомагање добробити другог. Има и аутора, попут

Латана и Дарлија, који сматрају да је "алтруистичко *понашање* (*altruistic behavior*) – пружање помоћи другој особи без обзира на мотиве који покрећу на помагање" (по Роту, 1994, стр. 265).

Несумњиво да је алтруизам понашање које почива на емпатији са другом особом. На тај начин смо у могућности да знамо шта други доживљава и осећа, а кад дође до емпатије, онда и ми почињемо да доживљавамо и осећамо исто или бар слично. Тако би алтруистичко понашање било оно понашање које предузимамо из задовољства што другима чинимо задовољство. Као најзначајнија "награда" за такво понашање је доживљај унутрашњег задовољства.

Ако бисмо покушали да резимирамо оно што каже већи број аутора, морали бисмо да се сложимо да алтруистичко понашање садржи бар три битне карактеристике:

- уживљавање у психичко стање онога коме намеравамо помоћи,
- антиципацију пријатних последица наших поступака за другога,
- властито задовољство својим поступком и учињеним.

Постоје аутори који сматрају да је суштина алтруизма у специфичном емоционалном доживљају. По оваквом одређењу алтруизма, помагање неком у невољи због тога што је то за нас норма, наш принцип поступања којег се држимо, макар морали трпети и жртвовати се, не би било алтруистичко понашање.

Значај моралних норми за алтруистичко понашање посебно истиче Шварц (1970). "За предузимање алтруистичког акта потребно је да постоје:

- намера да се предузме нешто што је добро за другога,
- осећање одговорности за поступак за који се оцењује да је од користи за другога,
- знање да је тај поступак у складу са друштвеним и моралним нормама" (по Роту, 1994, стр. 268).

У сваком случају алтруистичко понашање је у вези са одређеним моралним нормама. За људе који полазе од тога да је помагање другима норма и људска обавеза, кажемо да су савесни и одговорни, али да нису алтруисти. С друге стране, људе који воде рачуна о туђим потребама и туђој доброту и који помажу другима из задовољства можемо сматрати алтруистима.

У оваквим расправама природно се намеће и питање у каквој су вези алтруизам и егоизам? Ради ли се о два појма, два система ставова и вредности, или је то један биполарни систем? Да ли одсуство алтруизма аутоматски значи присуство егоизма? Стиче се утисак да на ова психолошка, а можда пре и филозоф-

ска питања, још није дат коначан одговор. Међутим, доминира став да су то два система или две димензије, које могу да иду паралелно и које не морају да се искључују.

Чини нам се да је мало истраживања која имају за циљ да се утврди да ли смо егоисти или алтруисти. Много већа пажња несумњиво је посвећена негативној страни људске природе, дакле, егоистичком и агресивном понашању. Објашњење за ово највероватније почива на веровању да је контрола негативних видова социјалног понашања битнија за функционисање људи и људске заједнице.

Можемо уочити да тек у последњих тридесетак година пажња истраживача почиње да се усмерава и ка људским поступцима који имају позитивне социјалне последице, јер је значај просоцијалног и алтруистичког понашања несумњив, понајвише данас када се рађају нови видови отуђења човека и када се поставља питање има ли алтруизма уопште у тој непрекидној борби за опстанак.

О алтруизму бисмо могли говорити као о вољним, конативним, карактерним цртама личности, које долазе до изражаја у нашем односу према другим људима. У покушају да одговоре на питање да ли се може говорити о алтруистичкој личности, истраживачи су проверавали повезаност између просоцијалног понашања и појединих црта личности. Та истраживања су указала на вишеструку повезаност између ових група.

Можда бисмо могли генерално да закључимо да појединце најчешће карактерише општа просоцијална оријентација, чије пак познавање омогућује предвиђање понашања. Уочено је да синдром црта личности, које говоре о просоцијалној оријентацији, чине најчешће следеће особине или црте: осећање одговорности, хуманистичка оријентација, заинтересованост за добробит других, усвајање моралних и хуманих вредности, развијеност моралности, емпатија (Јоксимовић и Васовић, 1990).

У психологији, међутим, још није потпуно разрешена дилема да ли је алтруизам вредносна оријентација или црта личности, или пак систем црта.

Извесно је да код људи срећемо, не само мотиве којима је циљ да се постигне нека лична корист или обезбеди неки лични интерес него и мотиве у чијој основи лежи жеља да се помогне другима. Ту тежњу да се саосећа са другима и настојање да се помогне другима називамо, дакле, алтруистичким мотивом. Мада се овај мотив не манифестује доследно и не јавља баш код свих

људи, изгледа да постоје и наслеђем дате основе за јављање и развијање овог мотива.

При покушају дефинисања алтруизма често се наглашава одсуство очекивања спољашње награде. Може се рећи да је за већину дефиниција заједничко то да се истиче интенционалност (намера) алтруистичког поступка, али се не-слагања јављају пре свега око мотива таквог понашања.

Неслагања такође постоје и у односу на виђење последица које алтруистички чин има по самог починиоца. Има аутора који сматрају да је алтруистички само онај поступак који на неки начин "кошта" добротинитеља, док други не укључују тај елемент коштања. Сви се ипак несумњиво слажу да о правом алтруизму можемо да говоримо тек онда када је помагање другима праћено задовољством и сатисфакцијом онога који помоћ пружа, као и одсуством очекивања реванша и награде.

Алтруизам се тако дефинише као врста помагања највишег квалитета, које је предузето добровољно и намерно ради добробити других. Алтруизам представља бригу о интересу других, без вођења рачуна о сопственом интересу. Овакав чин резултат је моралног убеђења у правичност, без очекивања спољашњих награда.

Можемо, дакле, закључити да је алтруистички онај поступак који је учињен свесно и намерно са жељом да се допринесе добробити другог а без очекивања личне добити. С друге стране, он има снажну мотивациону улогу и може се сматрати просоцијалним мотивом. Требамо, такође, истаћи и то да се проучавање алтруизма у психологији може вршити на различитим нивоима:

- као облик социјалног понашања у склопу процеса социјализације,
- као атрибут личности,
- као део људске природе.

Разматрање структуре алтруизма зависи од тога шта се под алтруизмом подразумева, да ли је то црта личности, синдром или нешто друго. Налази многих истраживача не иду у прилог томе да је алтруизам црта личности, те зато они и избегавају израз "алтруистичка личност". Међу њима има и оних који су бихејвистички оријентисани и који сматрају да је просоцијално понашање специфично понашање и да резултати који су требали доказати да је алтруизам црта личности, очигледно нису конзистентни.

Стога изгледа да је уместо "црте алтруизма", далеко оправданија хипотеза о постојању синдрома алтруистичких предиспозиција. Овај синдром би

обухватао емоционални и морални ниво функционисања личности, али и ситуационе чиниоце, као и спољашњу околину.

Погледамо ли истраживања из области алтруизма код нас, уочићемо да су она прилично малобројна. Један од главних разлога који се може навести за то јесте што се са проучавањем алтруистичког понашања и алтруизма почело релативно касно.

Споменимо једно истраживање експлоративног типа, које су обавиле Јоксимовић и Васовић (1988) на узорку сачињеном од 411 ученика београдских школа, од чега 197 ученика VII разреда основне школе и 214 ученика II разреда средње школе. Резултати спроведене факторске анализе показују да је изоловано пет основних фактора који обухватају 54,5% укупне варијансе:

- први фактор – "мотивација за алтруизам",
- други фактор – "породична клима демократичности",
- трећи фактор – вршњаци као референтна група,
- четврти фактор – неаномичност,
- пети фактор – одговорност.

Подаци су показали да између ученика основних школа и средњошколаца нема значајних разлика у погледу развијености просоцијалних вредности и спремности на просоцијално понашање. Разлике у погледу разредне климе и блискости са вршњацима између појединих школа, у погледу развијености димензија просоцијалне оријентације, могу се приписати специфичностима појединих школа.

Уочено је да се ученици различитог школског успеха не разликују међусобно у погледу својих просоцијалних оријентација, што говори о томе да се у школама више инсистира на знању ради стицања самог знања и добрих оцена, а мање на знању као средству развоја личности, па и просоцијалног понашања (Јоксимовић и Васовић, 1990).

Морамо истаћи да је истраживање алтруизма код нас од посебног значаја, поготово ако узмемо у контекст савремена дешавања, распад једног система вредности, оштре противуречности међу људима, пољуљан лични идентитет и самопоштовање готово сваког појединца. Стиче се утисак да нам је угрожен и колективни идентитет, а можда и опстанак уопште.

Стога је ово истраживање један мали покушај стицања увида у неке савременије, тренутно актуелне видове алтруизма код младих у актуелном друштву у транзицији, операционализоване варијаблама новог инструмента НСА-2000.

МЕТОДЕ

Узорак испитаника. Испитивање је извршено на узорку од 525 студената оба пола, који студирају на Новосадском универзитету. Од тог броја 186 студената је било мушког, а 339 женског пола. Обухваћено је укупно 12 факултета. Доб испитаника кретала се у просеку око 21 године, у распону од 19 до 29 година. С обзиром да се ради о пригодном узорку испитаника, сви закључци се односе пре свега на популацију студената Новосадског универзитета.

Варијабле и инструменти истраживања. За потребе овог истраживања коришћена је нова скала алтруизма НСА-2000 (Младеновић, У. и Косановић, Б. 2000). Ова скала је настала као резултат покушаја побољшања раније конструисане скале алтруизма (Младеновић, У. и Сакач, М. 1999) коришћене за потребе израде једног дипломског рада на Катедри за психологију Филозофског факултета у Новом Саду. Примењена скала садржи укупно 40 тврдњи, а од испитаника се очекује да изразе своје слагање или неслагање са изнетим тврдњама на петостепеној скали Ликертовог типа. Скуп ајтема ове скале, са кратким ознакама које су коришћене у даљој анализи, приказан је у табели бр. 1.

Табела бр. 1. Скуп ајтема скале НСА-2000

A ₁	Више волим да помажем другима, него да други помажу мени.
A ₂	И речи су велика помоћ у тешким тренуцима.
A ₃	И у најтежим тренуцима људи нађу снаге да испоље доброту и племенитост.
A ₄	Часно је и поштено жртвовати се за другог.
A ₅	Редовно се љутим када уочим немаран однос јачег према слабијем.
A ₆	Најважнија ствар коју деца треба да науче у школи је бити спреман да се помогне другом.
A ₇	Човек треба да уложи напор и подноси неку жртву при помагању другом.
A ₈	Уживам у томе да другима чиним задовољство.
A ₉	Верујем у изреку: "Ко чини добро другом, добро треба и да очекује".
A ₁₀	Сматрам да сваку услугу учињену другом треба наплатити.

A ₁₁	Људи су у суштини добри и треба им помоћи.
A ₁₂	Пружањем помоћи људима стичу се нови пријатељи.
A ₁₃	Прихватио бих да радим волонтерски у хуманитарним организацијама.
A ₁₄	Посао комесара за избеглице је пре свега хуман и племенит.
A ₁₅	Људима треба чинити добро без очекивања реванша.
A ₁₆	Држим се правила: "Помози људима кад год можеш, Бог ће ти то вратити".
A ₁₇	Сматрам да данас људи у принципу не заслужују никакву помоћ.
A ₁₈	Пружање помоћи другима се једноставно не исплати.
A ₁₉	Што је човек богатији, мање је спреман да помогне другима у невољи.
A ₂₀	Организован и заузет човек просто нема времена за друге људе.
A ₂₁	Бог је браду створио прво себи па онда другима.
A ₂₂	Треба учествовати у акцијама добровољног давања крви.
A ₂₃	Много је људи који не заслужују помоћ.
A ₂₄	Волим да се ангажујем у акцијама које имају за циљ пружање помоћи људима.
A ₂₅	Црвени крст је организација чије је постојање оправдано и сврсисходно.
A ₂₆	Људи углавном помажу другима из личне користи.
A ₂₇	Жао ми је људи који су у невољи.
A ₂₈	Пружам помоћ онима који је очекују, али и онима који је не очекују.
A ₂₉	Већина људи које знам је себична.
A ₃₀	Много је оних који настоје да узму што више, а да дају што мање.
A ₃₁	Доста ми је прича о туђим невољама.
A ₃₂	Велики је број људи који су спремни да ми помогну, јер знају да себичност није моја особина.

A ₃₃	Већина људи настоји да искористи друге.
A ₃₄	Што је свет развијенији, човек има мање потребе да помаже другим људима.
A ₃₅	Догађа се да људима помогнем, а да они то не умеју да цене.
A ₃₆	Већина људи нема прилику да помогне другима.
A ₃₇	Свако треба да се држи изреке: "Уздај се у се и у своје кљусе".
A ₃₈	Понашам се у складу са: "Ко тебе каменом, ти њега погачом".
A ₃₉	Увек је боље сачувати живу главу него ризиковати због другога.
A ₄₀	Притекао бих у помоћ особи која би пала или се онесвестила на улици.

Поступак испитивања. Испитивање је спроведено у периоду април – мај 2000. године у Новом Саду. Поред скале алтруизма НСА-2000, студенти испитаници попуњавали су још две скале. Скалу религиозности (НСР2000) конструисану од стране истих аутора, као и експерименталну скалу која се односила на генералне или опште ставове студената према студијама. Испитивање су спровели, за то претходно обучени, студенти II године психологије, а укупно време потребно за попуњавање тих скала није прелазило тридесетак минута.

Методe анализе података. Прикупљени подаци обрађени су моделом факторске анализе. Одабрана је метода главних компоненти уз примену Scree-теста за одређивање броја значајних фактора. Примењена је хијерархијска факторска анализа, предложена од стране Thompson-а (1951) као и Shmid-а и Leiman-а (1957), а касније разрађена и популаризирана у детаљним Wherry-јевим (1959) дискусијама. Статистичка обрада података изведена је коришћењем одговарајућег модула програмског пакета "Statistica for Windows". За потребе утврђивања поузданости ове скале коришћена је Кронбахова метода укључена у алгоритам одговарајућег модула статистичког пакета "SPSS for Windows".

РЕЗУЛТАТИ

Scree-тест је указао на то да постоји најмање пет значајних фактора. Ови фактори заједно објашњавају 36.7% укупне варијансе система. На прву главну

компоненту, као што се види и у табели бр. 2, отпада 15.6% укупне варијансе система. Хијерархијска анализа је, дакле, изоловала пет примарних и један секундарни фактор. Комплетни резултати хијерархијске факторске анализе приказани су у табели бр. 3.

Табела бр. 2. Карактеристични коренови и % објашњене варијансе

Примарни фактори	Карактеристични коренови	% укупне варијансе	Кумулативни % укупне варијансе
1	6.23	15.57	15.57
2	3.51	8.78	24.34
3	1.82	4.56	28.90
4	1.60	3.99	32.90
5	1.52	3.81	36.71

Табела бр. 3. Матрица факторске структуре

Ајгеми	Секундарни Φ	Примарни Φ_1	Примарни Φ_2	Примарни Φ_3	Примарни Φ_4	Примарни Φ_5
A_1	0.17.	-0.05	0.02	-0.01	0.15	0.32
A_2	0.39	0.02	0.01	0.13	0.18	0.36
A_3	0.37	0.01	-0.10	0.36	0.15	0.06
A_4	0.41	-0.09	0.03	0.49	-0.10	-0.06
A_5	0.32	-0.04	0.16	-0.02	-0.12	0.34
A_6	0.42	-0.01	0.23	0.22	-0.26	0.13
A_7	0.32	-0.01	0.12	0.44	-0.17	-0.17
A_8	0.36	-0.06	0.03	0.09	0.21	0.46
A_9	0.42	-0.02	0.05	0.49	0.17	0.09
A_{10}	-0.37	0.09	0.16	0.11	0.28	-0.26
A_{11}	0.44	-0.03	-0.20	0.32	-0.04	0.02
A_{12}	0.29	-0.04	-0.05	0.39	0.12	0.00
A_{13}	0.51	0.41	0.10	-0.07	-0.09	0.20

Ајгеми	Секундарни Φ	Примарни Φ_1	Примарни Φ_2	Примарни Φ_3	Примарни Φ_4	Примарни Φ_5
A ₁₄	0.31	0.59	0.12	0.12	0.14	-0.15
A ₁₅	0.50	-0.08	-0.05	-0.03	-0.26	0.37
A ₁₆	0.43	0.11	0.13	0.40	0.08	0.06
A ₁₇	-0.40	-0.01	0.39	0.14	0.24	-0.16
A ₁₈	-0.44	0.02	0.28	0.11	0.22	-0.27
A ₁₉	-0.11	-0.04	0.53	0.09	-0.09	0.02
A ₂₀	-0.33	-0.19	0.44	0.12	0.05	-0.03
A ₂₁	-0.21	0.02	0.07	-0.12	0.47	0.26
A ₂₂	0.30	0.36	0.00	-0.13	0.03	0.14
A ₂₃	-0.37	0.01	0.41	-0.02	0.37	0.11
A ₂₄	0.53	0.48	0.10	0.01	-0.03	0.12
A ₂₅	0.32	0.56	-0.05	0.07	0.15	-0.13
A ₂₆	-0.31	0.00	0.57	-0.09	0.02	0.07
A ₂₇	0.33	0.10	0.10	0.01	0.09	0.33
A ₂₈	0.45	0.14	0.16	0.07	0.00	0.31
A ₂₉	-0.23	0.15	0.61	0.02	-0.01	-0.08
A ₃₀	-0.20	0.16	0.63	-0.07	0.04	0.07
A ₃₁	-0.39	0.00	0.27	0.17	0.29	-0.21
A ₃₂	0.28	-0.05	-0.15	0.32	0.41	0.22
A ₃₃	-0.21	0.14	0.67	-0.09	0.05	0.11
A ₃₄	-0.15	-0.20	0.43	0.03	0.06	0.22
A ₃₅	-0.08	0.11	0.53	0.04	0.05	0.08
A ₃₆	-0.05	-0.23	0.27	0.33	0.09	0.02
A ₃₇	-0.17	0.01	0.20	0.07	0.38	0.12
A ₃₈	0.39	0.06	0.05	0.33	-0.17	-0.09
A ₃₉	-0.36	0.08	0.02	0.00	0.52	-0.04
A ₄₀	0.35	0.18	0.03	0.08	-0.03	0.10

За даљу интерпретацију ћемо се послужити изводима из матрица факторске структуре приказујући само ајтеме који су са факторима у корелацији већој од .30.

Табела бр. 4. Извод из матрице факторске структуре за први примарни фактор

A ₁₄	Посао комесара за избеглице је пре свега хуман и племенит.	0.59
A ₂₅	Црвени крст је организација чије је постојање оправдано и сврсисходно.	0.56
A ₂₄	Волим да се ангажујем у акцијама које имају за циљ пружање помоћи људима.	0.48
A ₁₃	Прихватио бих да радим волонтерски у хуманитарним организацијама.	0.41
A ₂₂	Треба учествовати у акцијама добровољног давања крви.	0.36

Фактор који објашњава највећи проценат укупног варијабилитета система дефинисан је ајтемима који се пре свега односе, с једне стране, на хуманитарне организације или институције ("комесар за избеглице", "црвени крст" и друге "хуманитарне организације"), а с друге стране, на стварну ангажованост при пружању помоћи другим људима ("Волим да се ангажујем...", "Прихватио бих да радим...", "Треба учествовати у акцијама..."). Стога бисмо овај фактор можда могли пробно дефинисати као *спремност за пружање помоћи посредством хуманитарних организација*.

Табела бр. 5. Извод из матрице факторске структуре за други примарни фактор

A ₃₃	Већина људи настоји да искористи друге.	0.67
A ₃₀	Много је оних који настоје да узму што више, а да дају што мање.	0.63
A ₂₉	Већина људи које знам је себична.	0.61
A ₂₆	Људи углавном помажу другима из личне користи.	0.57

A ₁₉	Што је човек богатији, мање је спреман да помогне другима у невољи.	0.53
A ₃₅	Догађа се да људима помогнем, а да они то не умеју да цене.	0.53
A ₂₀	Организован и заузет човек просто нема времена за друге људе.	0.44
A ₃₄	Што је свет развијенији, човек има мање потребе да помаже другим људима.	0.43
A ₂₃	Много је људи који не заслужују помоћ.	0.41
A ₁₇	Сматрам да данас људи у принципу не заслужују никакву помоћ.	0.39

Други примарни фактор је дефинисан релативно високим везама са практично четвртином ставки из скале НСА-2000. Језгро овог фактора обликовано је око ставки које недвосмислено указују на перципирано користољубље ("...да искористи друге", "...из личне користи") и себичност људи ("...да узму што више а да дају што мање", "Већина људи које знам је себична", "...нема времена за друге..."). Уочљива је и неспремност људи да другима помажу у невољи ("...мање је спреман да помогне...", "...нема времена за друге...", "...има мање потребе да помаже..."). Такође, провејава и став да је данас "много људи" који заправо "не заслужују никакву помоћ". Стога би пробни назив овог фактора можда могао да буде *користољубивост и себичност праћена неспремношћу за помагање другима*.

Табела бр. 6. Извод из матрице факторске структуре за трећи примарни фактор

A ₉	Верујем у изреку: "Ко чини добро другом, добро треба и да очекује".	0.49
A ₄	Часно је и поштено жртвовати се за другога.	0.49
A ₇	Човек треба да уложи напор и подноси неку жртву при помагању другом.	0.44
A ₁₆	Држим се правила: "Помози људима кад год можеш, Бог ће ти то вратити".	0.40
A ₁₂	Пружањем помоћи људима стичу се нови пријатељи.	0.39

A ₃	И у најтежим тренуцима људи нађу снаге да испоље доброту и племенитост.	0.36
A ₃₈	Понашам се у складу са: "Ко тебе каменом, ти њега погачом".	0.33
A ₃₆	Већина људи нема прилику да помогне другима.	0.33
A ₁₁	Људи су у суштини добри и треба им помоћи.	0.32
A ₃₂	Велики је број људи који су спремни да ми помогну, јер знају да себичност није моја особина.	0.32

Трећи примарни фактор је нешто слабије дефинисан него претходна два. Поред вере у изреке: "Ко чини добро другом, добро треба и да очекује", "Помози другима кад год можеш, Бог ће ти то вратити" или "Ко тебе каменом, ти њега погачом", уочљива је и спремност на жртвовање при помагању другима (ајтеми бр. 4 и 7). Такође, можемо уочити и уверење да су људи "у суштини добри", као и то да "и у најтежим тренуцима нађу снаге да испоље доброту и племенитост". Овај фактор бисмо могли схватити као *спремност на жртвовање због другог уз веру у људску племенитост и доброту*.

Табела бр. 7. Извод из матрице факторске структуре за четврти примарни фактор

A ₃₉	Увек је боље сачувати живу главу него ризиковати због другог.	0.52
A ₂₁	Бог је браду створио прво себи па онда другима.	0.47
A ₃₂	Велики је број људи који су спремни да ми помогну, јер знају да себичност није моја особина.	0.41
A ₃₇	Свако треба да се држи изреке: "Уздај се у се и у своје кљусе".	0.38

Садржаји ајтема који су у значајној корелацији са овим фактором као што су: "Бог је браду створио прво себи па онда другима", "Свако треба да се држи изреке: *Уздај се у се и у своје кљусе*" или "Увек је боље сачувати живу главу него ризиковати због другог", упућују на то да се овде највероватније ради о фактору који би се могао дефинисати као *егоцентричност*.

Табела бр. 8. Извод из матрице факторске структуре за пети примарни фактор

A ₈	Уживам у томе да другима чиним задовољство.	0.46
A ₁₅	Људима треба чинити добро без очекивања реванша.	0.37
A ₂	И речи су велика помоћ у тешким тренуцима.	0.36
A ₅	Редовно се љутим када уочим немаран однос јачег према слабијем.	0.34
A ₂₇	Жао ми је људи који су у невољи.	0.33
A ₁	Више волим да помажем другима, него да други помажу мени.	0.32
A ₂₈	Пружам помоћ онима који је очекују, али и онима који је не очекују.	0.31

Овај релативно слабо дефинисан фактор почива на уживању "у томе да се другима чини задовољство" уз пружање помоћи "онима који је очекују, али и онима који је не очекују", па макар и речима које су "велика помоћ у тешким тренуцима" и то "без очекивања реванша". Такође и ајтеми попут: "Редовно се љутим кад уочим..." или "Жао ми је људи који су у невољи", указују на то да се можда овде ради о одређеној врсти *декларативног алтруизма*, те је стога предлог да овај фактор тако и назовемо.

Табела бр. 9. Интеркорелације примарних фактора

	Ф ₁	Ф ₂	Ф ₃	Ф ₄	Ф ₅
Ф ₁	1				
Ф ₂	-.16	1			
Ф ₃	.47	-.27	1		
Ф ₄	-.28	.37	-.41	1	
Ф ₅	.53	-.27	.52	-.40	1

Матрица корелација међу изолованим факторима првог реда (табела бр. 9), указује на значајну повезаност у оквиру већег дела проучаваних варијабли. С обзиром да се ради о скали конструисаној с намером да "мери" једну сложу појаву попут алтруизма, не изненађује што су добијене релативно високе корелације између изолованих фактора. Наравно, због ортогоналности екстрахова-

них димензија, корелације треба посматрати као апсолутне вредности. С обзиром на овакве интеркорелације, сасвим је природно што је хијерархијска факторска анализа изоловала и један секундарни фактор. Потпуна структура овог фактора налази се у табели бр. 3, док је у табели бр. 10 дат преглед само оних варијабли које су у значајној (било позитивној било негативној) корелацији са изолованим секундарним фактором.

Табела бр. 10. Извод из матрице факторске структуре секундарног фактора

A ₂₄	Волим да се ангажујем у акцијама које имају за циљ пружање помоћи људима.	0.53
A ₁₃	Прихватио бих да радим волонтерски у хуманитарним организацијама.	0.51
A ₁₅	Људима треба чинити добро без очекивања реванша.	0.50
A ₂₈	Пружам помоћ онима који је очекују, али и онима који је не очекују.	0.45
A ₁₁	Људи су у суштини добри и треба им помоћи.	0.44
A ₁₆	Држим се правила: "Помози људима кад год можеш, Бог ће ти то вратити".	0.43
A ₆	Најважнија ствар коју деца треба да науче у школи јесте бити спреман да се помогне другом.	0.42
A ₉	Верујем у изреку: "Ко чини добро другом, добро треба и да очекује".	0.42
A ₄	Часно је и поштено жртвовати се за другога.	0.41
A ₃₈	И у најтежим тренуцима људи нађу снаге да испоље доброту и племенитост.	0.39
A ₂	И речи су велика помоћ у тешким тренуцима.	0.39
A ₃	И у најтежим тренуцима људи нађу снаге да испоље доброту и племенитост.	0.37
A ₈	Уживам у томе да другима чиним задовољство.	0.36
A ₄₀	Притекао бих у помоћ особи која би пала или се онесвестила на улици.	0.35
A ₂₇	Жао ми је људи који су у невољи.	0.33

A ₂₅	Црвени крст је организација чије је постојање оправдано и сврсисходно.	0.32
A ₇	Човек треба да уложи напор и подноси неку жртву при помагању другом.	0.32
A ₅	Редовно се љутим када уочим немаран однос јачег према слабијем.	0.32
A ₁₄	Посао комесара за избеглице је пре свега хуман и племенит.	0.31
A ₂₂	Треба учествовати у акцијама добровољног давања крви.	0.30
A ₂₆	Људи углавном помажу другима из личне користи.	-0.31
A ₂₀	Организован и заузет човек просто нема времена за друге људе.	-0.33
A ₃₉	Увек је боље сачувати живу главу него ризиковати због другог.	-0.36
A ₂₃	Много је људи који не заслужују помоћ.	-0.37
A ₁₀	Сматрам да сваку услугу учињену другом треба наплатити.	-0.37
A ₃₁	Доста ми је прича о туђим невољама.	-0.39
A ₁₇	Сматрам да данас људи у принципу не заслужују никакву помоћ.	-0.40
A ₁₈	Пружање помоћи другима се једноставно не исплати.	-0.44

Изоловани секундарни фактор је у значајној корелацији са готово 75% ајтема скале НСА-2000. За разлику од примарних фактора, у овом случају примећујемо и негативне корелације ајтема са фактором. Као што се и очекивало, а на основу смера корелација и садржаја тврдњи, овај фактор бисмо могли прогласити генералним фактором система који би требало да репрезентује, тако да га пробно можда можемо назвати фактором *општег или генералног алтруизма*.

Ради утврђивања поузданости скале НСА-2000 анализирана је њена интерна конзистентност и то помоћу Кронбаховог алфа коефицијента. Добијени алфа коефицијент за целокупну скалу износи $\alpha = 0,71$ и с обзиром на број ајтема укључених у скалу, не може се сматрати задовољавајућим. Поред утврђивања поузданости целе скале, разматрана је и поузданост екстрахованих латентних димензија, такође помоћу алфа коефицијента. Добијене вредности нису оправ-

дале очекивања с обзиром да нису значајно веће од вредности коефицијента за целокупну скалу. Добијени алфа коефицијенти приказани су у табели бр. 11.

Табела бр. 11. Поузданост (α - коефицијенти) екстрахованих фактора скале НСА-2000

Фактори	Поузданост
I примарни фактор	.68
II примарни фактор	.72
III примарни фактор	.70
IV примарни фактор	.35
V примарни фактор	.64
Секундарни фактор	.64

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

На основу добијених и приказаних резултата, можемо констатовати да подручје алтруизма и даље остаје поприлично широко, изазовно и недовољно испитано. Скала НСА-2000 представља тек један пионирски покушај расветљавања бар неких сегмената тако сложеног "феномена" попут алтруизма код студентске популације, односно омладине у најширем смислу речено. Релативно ниска поузданост како целокупне скале, тако и латентних димензија, указује на потребу даљег усавршавања и психометријског побољшавања ове нове скале. Након тога, могло би се очекивати да једна нова, шира студија несумњиво покаже да ова скала ипак поседује неке квалитете који се не смеју занемарити, већ, напротив, искористити у контексту покушаја јаснијег сагледавања проблема алтруизма код омладине, а можда и шире.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Буда, Б. (1976): *Јављање емпатије у психотерапији*, Будимпешта: Мађарски психолошки институт.
2. Хавелка, Н. (1998): *Социјална перцепција*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

3. Хавелка, Н. (1998): *Вредносне оријентације адолесцената: вредности и контекст*, Психологија, вол. XXXIII, бр. 4, Београд.
4. Крнета, Д. (1998): *Конструкција и примјена скала у испитивању ставова*, Бања Лука: Бањалука компани.
5. Младеновић, У. и Сакач, М. (2000): *Религиозност и алтруизам младих*, Бања Лука: Бањалука компани.
6. Рот, Н. (1994): *Психологија личности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Рот, Н. (1994): *Основи социјалне психологије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
8. Јоксимовић, С. и Васовић, М. (1990): *Психолошке основе човекољубља*, Београд: Просвета.
9. Вукосављевић, Т. (1996): *Појам емпатије у селф психологији Хајнца Кохута*, Психологија, вол. XXIX, бр. 4, Београд.

Summary: The aim of this research was to investigate and establish the latent structure of NS 2000 scale for measuring altruism with the young (Mladenovic and Kosanovic 2000). A number of 525 University of Novi Sad students, from 12 faculties of both sexes has been included in the sample. The age of examinees was from 19 to 29 (with the modal value 20). We have applied a hierarchy factor analysis after Verie, upon which according to Scree-criteria five factors of first level and one of the second level have been distinguished. Since this is a completely new altruism scale, which nobody has ever applied before, we have checked its reliability as well. The outcome Cronbah's alpha coefficient of 0.71 indicates that there is need for further improvement of its psychometric characteristics.

Key words: altruism, students, scale, factor analysis, reliability.

Резюме: Цель этого исследования была обследовать и утвердить скрытную структуру шкалы НСА 2000 (NSA), назначенной для исследования альтруизма молодых (Младенович и Косанович, 2000). В исследовании участвовало 525 опрошиваемых студентов обоих полов с 12 факультетов Университета в Новом Саде. Возраст опрошиваемых был от 19 - 29 лет (с модальной величиной 20). Проведен иерархический фактор-анализ по модели Вери, где на основании Scree критерия выделенно 5 факторов первого степени и 1 второго степени. Имея в виду тот факт что это новая шкала альтруизма, первый раз использованная в исследовании, проверена и ее достоверность; получен альфа коэффициент Кронбаха (071), указывающий на потребность дальнейшего улучшения ее психометрических качеств.

Стержневые слова: альтруизм, студенты, шкала, фактор-анализ, достоверность.